

Υπόθεση C-38/24 [Bervidi]ⁱ

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως κατά το άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία καταθέσεως:

19 Ιανουαρίου 2024

Αιτούν δικαστήριο:

Corte suprema di cassazione (Ιταλία)

Ημερομηνία της απόφασης του αιτούντος δικαστηρίου:

17 Ιανουαρίου 2024

Αναιρεσείουσα:

G.L.

Αναιρεσίβλητη:

AB SpA

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Η αναιρεσείουσα, υπό την ιδιότητά της ως «φροντιστή» (caregiver) του ανήλικου τέκνου της, το οποίο ζει μαζί της και πάσχει από σοβαρή αναπηρία σε ποσοστό 100 %, ζήτησε να διαπιστωθεί ότι η συμπεριφορά του εργοδότη της προς την ίδια εισήγαγε δυσμενή διάκριση, να υποχρεωθεί ο εργοδότης να της αναθέσει σταθερή βάρδια εργασίας συμβατή με τις ανάγκες του τέκνου, να καταρτιστεί σχέδιο εξάλειψης των διακρίσεων, καθώς και να της καταβληθεί αποζημίωση.

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως

Άρθρο 267 ΣΛΕΕ

ⁱ Η ονομασία που έχει δοθεί στην παρούσα υπόθεση είναι πλασματική. Δεν αντιστοιχεί στο πραγματικό όνομα κανενός διαδίκου.

Προδικαστικά ερωτήματα

α) Έχει το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενδεχομένως υπό το πρίσμα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, την έννοια ότι ο οικογενειακός φροντιστής ανηλίκου με σοβαρή αναπηρία, ο οποίος ισχυρίζεται ότι έχει υποστεί έμμεση διάκριση στον χώρο εργασίας λόγω της φροντίδας που παρέχει, νομιμοποιείται να αξιώσει, δυνάμει της οδηγίας 2000/78/EK του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, την παροχή προστασίας από τις διακρίσεις η οποία θα παρεχόταν στο άτομο με αναπηρία εάν εκείνο ήταν ο εργαζόμενος;

β) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο ερώτημα υπό στοιχείο α', έχει το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενδεχομένως υπό το πρίσμα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, την έννοια ότι ο εργοδότης του ανωτέρω φροντιστή υπέχει την υποχρέωση να προβεί σε εύλογες προσαρμογές προκειμένου να διασφαλίσει, και υπέρ του εν λόγω φροντιστή, την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι των λοιπών εργαζομένων, κατά τα προβλεπόμενα για τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες στο άρθρο 5 της οδηγίας 2000/78/EK του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία;

γ) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο ερώτημα υπό στοιχείο α' και/ή στο ερώτημα υπό στοιχείο β', έχει το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενδεχομένως και υπό το πρίσμα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, την έννοια ότι για τους σκοπούς της εφαρμογής της οδηγίας 2000/78/EK του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, με τον όρο φροντιστής νοείται κάθε πρόσωπο, είτε ανήκει στον οικογενειακό κύκλο είτε πρόκειται για *de facto* συμβιούντα, το οποίο φροντίζει σε οικιακό πλαίσιο, έστω και άτυπα, δωρεάν, σε σημαντικό βαθμό και σε αποκλειστική, συνεχή και μακροχρόνια βάση, άτομο το οποίο, λόγω της σοβαρής αναπηρίας από την οποία πάσχει, ουδόλως μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί κατά τη διενέργεια των πράξεων της καθημερινής ζωής, ή έχει το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης την έννοια ότι ο υπό εξέταση ορισμός του φροντιστή είναι ευρύτερος ή και στενότερος από τον ανωτέρω ορισμό;

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης και σχετική νομολογία της Ένωσης

Οδηγία 2000/78/EK του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, ιδίως άρθρα 2 και 5

Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2008, C-303/06· της 11ης Ιουλίου 2006, C-13/05· της 11ης Απριλίου 2013, C-335/11 και C-337/11· της 10ης Φεβρουαρίου 2022, C-485/20· της 21ης Οκτωβρίου 2021, C-824/19· της 15ης Ιουλίου 2021, C-795/19

Σχετικές διατάξεις του διεθνούς δικαίου

Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, η οποία κυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση με την απόφαση 2010/48/EK του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2009

Σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου

Decreto legislativo n. 216/2003 - Attuazione della direttiva 2000/78/CE per la parità di trattamento in materia di occupazione e di condizioni di lavoro (νομοθετικό διάταγμα 216/2003 για τη μεταφορά στην εσωτερική έννομη τάξη της οδηγίας 2000/78/EK σχετικά με την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία)

Άρθρο 2

«Στο πλαίσιο του παρόντος διατάγματος και με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 3, παράγραφοι 3 έως 6, ως “αρχή της ίσης μεταχείρισης” νοείται η απουσία οποιασδήποτε άμεσης ή έμμεσης διάκρισης λόγω θρησκείας, προσωπικών πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Βάσει της αρχής αυτής, απαγορεύεται κάθε άμεση ή έμμεση διάκριση, όπως ορίζονται κατωτέρω:

- a) άμεση διάκριση συντρέχει όταν λόγω θρησκείας, προσωπικών πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού επιφυλάσσεται σε άτομο μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο άλλο άτομο, σε ανάλογη κατάσταση·
- b) έμμεση διάκριση συντρέχει όταν διάταξη, κριτήριο, πρακτική, πράξη, συμφωνία ή συμπεριφορά που έχουν, εκ πρώτης όψεως, ουδέτερο χαρακτήρα ενδέχεται να συνεπάγονται μειονεκτική μεταχείριση ατόμου το οποίο ασπάζεται ορισμένη θρησκεία ή έχει ορισμένες πεποιθήσεις, ατόμου με αναπηρία, ορισμένης ηλικίας ή ορισμένου γενετήσιου προσανατολισμού, σε σχέση με άλλα άτομα»

Άρθρο 3, παράγραφος 3 bis

«Προς διασφάλιση της τήρησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης των ατόμων με αναπηρία, οι εργοδότες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα υποχρεούνται να προβαίνουν σε εύλογες προσαρμογές στον χώρο εργασίας, όπως ορίζονται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, η οποία κυρώθηκε με τον legge n. 18 (νόμο αριθ. 18) της 3ης Μαρτίου 2009, προκειμένου να διασφαλιστεί πλήρης ισότητα των ατόμων με αναπηρία με τους υπόλοιπους εργαζομένους. Οι εργοδότες του δημόσιου τομέα οφείλουν να μεριμνούν για την εφαρμογή της παρούσας παραγράφου χωρίς νέες ή αυξημένες επιβαρύνσεις για τα δημόσια οικονομικά και με τους ανθρώπινους, οικονομικούς και λειτουργικούς πόρους που είναι διαθέσιμοι βάσει της κείμενης νομοθεσίας»

Legge n. 205/2017 (νόμος 205/2017)

Άρθρο 1, παράγραφος 255

«Ως οικογενειακός φροντιστής ορίζεται το πρόσωπο που βοηθά και φροντίζει τον σύζυγο, το έτερο μέρος συμφώνου συμβίωσης μεταξύ ομοφύλων ή τον de facto συμβιούντα [...], μέλος της οικογένειας ή συγγενή εξ αγχιστείας μέχρι δεύτερου βαθμού [ή] μέλος της οικογένειας μέχρι τρίτου βαθμού το οποίο, λόγω ασθένειας ή αναπηρίας, η οποία ενδέχεται να είναι επίσης χρόνια ή εκφυλιστική, δεν μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί ούτε να φροντίσει τον εαυτό του, και αναγνωρίζεται ως ανάπηρο στο μέτρο που χρήζει πλήρους και συνεχούς μακροχρόνιας φροντίδας [...]

Στη συνέχεια, το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει συγκριτικά στο νέο άρθρο 25, παράγραφος 2 bis, του decreto legislativo n. 198/2006 (Codice delle pari opportunità) [νομοθετικού διατάγματος 198/2006 (Κώδικας Ίσων Ευκαιριών)], το οποίο προστέθηκε σε χρόνο μεταγενέστερο των πραγματικών περιστατικών και δεν έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση: η εν λόγω διάταξη, σε αντίθεση με τη ρύθμιση που έχει εφαρμογή εν προκειμένω, παρέχει επίσης προστασία στα άτομα τα οποία υφίστανται δυσμενή διάκριση «λόγω [...] των απαιτήσεων προσωπικής ή οικογενειακής φροντίδας».

Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και της πορείας της διαδικασίας

- 1 Η αναιρεσείουσα προέβαλε πρωτοδίκως έλλειψη ελαστικότητας όσον αφορά τα ωράρια εργασίας της επιχείρησης στην οποία εργάζεται και η οποία, στο μέτρο που δεν έκανε δεκτά τα αιτήματα που εκείνη υπέβαλε ως οικογενειακός φροντιστής, δεν της ανέθεσε σταθερή πρωινή βάρδια ή έστω, με τη συναίνεσή της, καθήκοντα υποδεέστερου επιπέδου, ώστε να της δοθεί η δυνατότητα να φροντίζει το ανάπηρο τέκνο της.
- 2 Μεταξύ των πρακτικών που επικρίνει η εργαζόμενη, έχουν ιδιαίτερη σημασία τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά:
 - α) ο εργοδότης επιφύλαξε στην αναιρεσείουσα διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με άλλους συναδέλφους οι οποίοι για λόγους υγείας κρίθηκαν προσωρινά ή οριστικά ανίκανοι προς εργασία υπό κανονικές συνθήκες· συγκεκριμένα, ενώ στους εν λόγω συναδέλφους ανατέθηκαν προσωρινά άλλα καθήκοντα εν αναμονή του αναπροσανατολισμού τους σε διαφορετικά καθήκοντα, η εν λόγω δυνατότητα δεν παρασχέθηκε στην αναιρεσείουσα, δεδομένου ότι η αξιολόγηση της ανικανότητάς της δεν πραγματοποιήθηκε βάσει της κατάστασης της υγείας του τέκνου το οποίο πάσχει από σοβαρή αναπηρία και το οποίο φροντίζει η αναιρεσείουσα, καθώς και βάσει της ανάγκης παροχής φροντίδας σε αυτό, αλλά βάσει της κατάστασης της υγείας της αναιρεσείουσας·

- β) ο εργοδότης έλαβε για αδικαιολόγητα μεγάλο χρονικό διάστημα μέτρα προσωρινού και όχι οριστικού χαρακτήρα για την υπέρβαση των δυσκολιών που προέβλεπε η αναιρεσείουσα σχετικά με τη συνέχιση του επαγγελματικού βίου·
- γ) ο εργοδότης δεν έλαβε μέτρα όσον αφορά το αίτημα της αναιρεσείουσας να της ανατεθούν ενδεχομένως και υποδεέστερα καθήκοντα, προκειμένου να υπερκεραστούν οι προαναφερθείσες δυσκολίες σχετικά με τη συνέχιση του επαγγελματικού βίου.
- 3 Το Tribunale di Roma (πρωτοδικείο Ρώμης, Ιταλία), ήτοι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, απέρριψε την αγωγή.
- 4 Η αναιρεσείουσα άσκησε έφεση, την οποία το Corte d'appello di Roma (εφετείο Ρώμης, Ιταλία) απέρριψε επί της ουσίας, με την αιτιολογία ότι δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη συμπεριφοράς που εισάγει δυσμενή διάκριση και ότι, εν πάση περιπτώσει, ο εργοδότης προέβη σε «εύλογες προσαρμογές».
- 5 Ειδικότερα, το Corte d'appello (εφετείο) έκρινε ότι η επιχείρηση διευκόλυνε, εν πάση περιπτώσει, επαρκώς την εργαζόμενη και ότι, όσον αφορά τη μεταχείριση που επιφυλάσσεται στους εργαζομένους οι οποίοι είναι ανάκανοι προς εργασία υπό κανονικές συνθήκες και στους οποίους ανατίθενται προσωρινά άλλα καθήκοντα εν αναμονή του αναπροσανατολισμού τους σε διαφορετικά καθήκοντα, ορθώς η επιχείρηση δεν της παρέσχε την εν λόγω δυνατότητα, δεδομένου ότι αποδέκτες των ιατρικών συνταγών που αναγράφονταν στις προσκομισθείσες βεβαιώσεις ήταν οι ίδιοι οι συνάδελφοί της.
- 6 Η αναιρεσείουσα άσκησε αναίρεση, ισχυριζόμενη ότι απολύθηκε στις 10 Οκτωβρίου 2022.

Κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων της κύριας δίκης

- 7 Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις για την προστασία του δικαιώματός της στην απαγόρευση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας στον χώρο εργασίας, αμφισβητεί ότι η επιχείρηση προέβη σε «εύλογες προσαρμογές», υποστηρίζει ότι η λήψη προσωρινών μέτρων, τα οποία διήρκεσαν λίγους μήνες για διακεκομμένες περιόδους και τα οποία δεν περιβλήθηκαν τον έγγραφο τύπο, δεν αποκλείει τις προβαλλόμενες διακρίσεις και, τέλος, προβάλλει παράβαση των κανόνων περί απόδειξης των διακρίσεων.

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της διατάξεως περί παραπομπής

- 8 Ως οικογενειακός φροντιστής, έννοια η οποία ορίστηκε νομοθετικά για πρώτη φορά στην Ιταλία με το προαναφερθέν άρθρο 1, παράγραφος 255, του legge n. 205/2017 (νόμου 205/2017), νοείται το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για άλλο εξαρτώμενο, ανάπηρο ή ηλικιωμένο άτομο, το οποίο δεν μπορεί να

αυτοεξυπηρετηθεί κατά τη διενέργεια των πράξεων της καθημερινής ζωής και το οποίο λαμβάνει φροντίδα σε οικιακό πλαίσιο· κατά κανόνα, πρόκειται για μέλος της οικογένειας αναφοράς, το οποίο, έστω και άτυπα, ασκεί καθήκοντα, δωρεάν, σε συνεχή και μακροχρόνια βάση και σε σημαντικό βαθμό.

- 9 Εντούτοις, στην ιταλική έννομη τάξη, ο οικογενειακός φροντιστής ατόμου με αναπηρία δεν τυγχάνει, αυτός καθαυτός, γενικής προστασίας από τις διακρίσεις και παρενοχλήσεις που υφίσταται στον χώρο εργασίας λόγω των καθηκόντων φροντίδας με τα οποία έχει επιφορτιστεί, αλλά επωφελείται μόνον από συγκεκριμένους θεσμούς οι οποίοι αναγνωρίζονται από ειδικές νομοθετικές διατάξεις και οι οποίοι, εξάλλου, συχνά απλώς επεκτείνουν στον εν λόγω φροντιστή μορφές προστασίας που δεν αφορούν τον ίδιο, αλλά το άτομο με αναπηρία το οποίο φροντίζει.
- 10 Ειδικότερα, ο φροντιστής μπορεί να τυγχάνει ορισμένων εργασιακών διευκολύνσεων, μεταξύ των οποίων:
 - α) μηνιαίων αδειών μετ' αποδοχών λόγω απουσίας από την εργασία·
 - β) αδειών μετ' αποδοχών·
 - γ) του δικαιώματος να επιλέγει, εφόσον είναι δυνατόν, τον πλησιέστερο στην κατοικία του τόπο εργασίας·
 - δ) απαγόρευσης μετακίνησης σε άλλο τόπο χωρίς τη συγκατάθεσή του.
- 11 Αντιθέτως, καμία εθνική διάταξη δεν παρείχε στον φροντιστή, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, προστασία για την περίπτωση της λεγόμενης «διάκρισης λόγω σχέσης», ήτοι για τις περιπτώσεις κατά τις οποίες είχε υποστεί άμεση ή έμμεση διάκριση στον χώρο εργασίας λόγω του καθήκοντος παροχής βοήθειας με το οποίο είχε επιφορτιστεί.
- 12 Για τον λόγο αυτό, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι υφίσταται έλλειψη νομιμοποίησης της νυν αναιρεσείουσας να ασκήσει ένδικο βοήθημα κατά της φερόμενης ως εισάγουσας δυσμενή διάκριση συμπεριφοράς, καθόσον έκρινε ότι δεν δικαιούνταν η νυν αναιρεσείουσα, αλλά το άτομο με αναπηρία, να ασκήσει ένδικο βοήθημα κατά των διακρίσεων στην απασχόληση.
- 13 Αντιθέτως, το Corte d'appello (εφετείο), μολονότι στη συνέχεια απέρριψε την έφεση επί της ουσίας, καθόσον έκρινε ότι δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη συμπεριφοράς που εισάγει δυσμενή διάκριση, εντούτοις έκρινε ότι η φροντιστής είχε πλήρως το δικαίωμα να επικαλεστεί τις εθνικές διατάξεις που προστάτευαν το άτομο με αναπηρία από τις διακρίσεις στην απασχόληση.
- 14 Το εν λόγω δικαστήριο παρέπεμψε, προς στήριξη της κρίσης του, στην απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιουλίου 2008, C-303/06, Coleman, με την οποία επεκτάθηκε το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78/EK, η οποία προστατεύει τα άτομα από τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας στον χώρο εργασίας,

και στα πρόσωπα τα οποία συνδέονται στενά με άτομα με ειδικές ανάγκες και τα οποία παρέχουν στα άτομα αυτά, κατά κύριο λόγο, τις απαραίτητες φροντίδες.

- 15 Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι στην πραγματικότητα, με τη μνημονεύομενη απόφαση Coleman κρίθηκε ότι η οδηγία 2000/78, και, μεταξύ άλλων, τα άρθρα 1 και 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α', πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι η απαγόρευση των άμεσων δυσμενών διακρίσεων δεν περιορίζεται μόνο στα άτομα με ειδικές ανάγκες.
- 16 Συνεπώς, η εν λόγω απόφαση αναφέρεται ρητά μόνο στις περιπτώσεις άμεσης διάκρισης και, ως εκ τούτου, δεν φαίνεται ικανή να επεκτείνει την εφαρμογή της οδηγίας 2000/78/EK στους φροντιστές ατόμων με αναπηρία οι οποίοι προβάλλουν έμμεση διάκριση στον χώρο εργασίας.
- 17 Η τυπική ερμηνεία της οδηγίας 2000/78/EK και της απόφασης Coleman της 17ης Ιουλίου 2008 επιβεβαιώνεται αναμφίβολα από το γράμμα των σχετικών κειμένων και από την εκτίμηση ότι το δίκαιο της Ένωσης, εν προκειμένω, θα μπορούσε να αποσκοπεί, για λόγους στάθμισης των διαφόρων εμπλεκομένων συμφερόντων, στον προσδιορισμό ακριβούς και περιορισμένου καταλόγου δικαιούχων προστασίας από τις διακρίσεις στον χώρο εργασίας.
- 18 Ωστόσο, θα ήταν επίσης δυνατή μια διασταλτική ερμηνεία της οδηγίας 2000/78/EK, στηριζόμενη στη συνεκτίμηση των επιδιωκόμενων από αυτή σκοπών, σε λόγους οικονομίας και συστηματικούς λόγους, καθώς και στην εξέλιξη της κείμενης νομοθεσίας και της οικονομικής και κοινωνικής δυναμικής.
- 19 Η εν λόγω ερμηνεία θα μπορούσε να στηριχθεί, πρώτον, στο γεγονός ότι, όπως επισημάνθηκε στην απόφαση Coleman, η αρχή της ίσης μεταχείρισης και το *ratione personae* περιεχόμενο της οδηγίας 2000/78/EK, δεν πρέπει, ως προς τους λόγους του άρθρου 1 της οδηγίας αυτής, να ερμηνεύονται συσταλτικώς, δεδομένου ότι η εν λόγω οδηγία δεν έχει εφαρμογή μόνο σε συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων, αλλά εφαρμόζεται σε σχέση με τους λόγους του άρθρου 1.
- 20 Πράγματι, η οδηγία 2000/78/EK σκοπεί να θεσπίσει ένα γενικό πλαίσιο για την καταπολέμηση, στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης, των διακρίσεων που στηρίζονται στους λόγους του άρθρου 1 της οδηγίας αυτής, στους οποίους περιλαμβάνονται οι ειδικές ανάγκες, τούτο δε για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη, καθώς και, όπως προκύπτει από την τριακοστή έβδομη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής, να δημιουργήσει εντός της Ένωσης ένα πεδίο δράσης όσον αφορά την ισότητα στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας.
- 21 Ειδικότερα, η αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2000/78/EK διευκρινίζει ότι οι διακρίσεις λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού μπορούν να υπονομεύσουν την επίτευξη των στόχων της Συνθήκης, ειδικότερα δε την επίτευξη υψηλού επιπέδου απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής,

την οικονομική και κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη και την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων.

- 22 Ωστόσο, οι εν λόγω σκοποί και, ως εκ τούτου, η πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας 2000/78/EK θα υπονομεύονταν εάν ένας εργαζόμενος ευρισκόμενος στην κατάσταση της αναιρεσείουσας μπορούσε να τύχει προστασίας μόνον από τις άμεσες διακρίσεις στην απασχόληση και όχι από τις έμμεσες διακρίσεις, δεδομένου ότι οι άμεσες διακρίσεις είναι λιγότερο διαδεδομένες από τις έμμεσες, οι οποίες ανακύπτουν κυρίως κατά τον χρόνο της απόλυσης και όχι κατά τη διάρκεια της σχέσης εργασίας: κατ' αυτόν τον τρόπο, θα καθυστερούσε υπερβολικά η προστασία του εργαζομένου.
- 23 Δεύτερον, λόγοι οικονομίας και συστηματικοί λόγοι θα μπορούσαν να στηρίξουν τη διασταλτική ερμηνεία της οδηγίας 2000/78/EK η οποία είναι ευνοϊκή για τον οικογενειακό φροντιστή ατόμου με σοβαρή αναπηρία, στο μέτρο που η προστασία από τις άμεσες διακρίσεις και η προστασία από τις έμμεσες διακρίσεις συνδέονται στενά, καθόσον δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική προστασία από τις διακρίσεις στον χώρο εργασίας που να μην καταπολεμά πάντοτε αμφοτέρως τις μορφές διακρίσεων.
- 24 Τέλος, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη η νομοθετική εξέλιξη, καθώς και οι οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις των τελευταίων ετών.
- 25 Συγκεκριμένα, μετά την έκδοση της απόφασης Coleman της 17ης Ιουλίου 2008, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενέκρινε τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, η οποία τέθηκε σε ισχύ σε διεθνές επίπεδο στις 3 Μαΐου 2008 και η οποία κυρώθηκε επίσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση (με την απόφαση 2010/48/EK του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2009), όπου τέθηκε σε ισχύ στις 22 Ιανουαρίου 2011.
- 26 Η εν λόγω Σύμβαση έχει σημασία, δεδομένου ότι οδήγησε το Δικαστήριο να αναθεωρήσει την προηγούμενη προσέγγισή του σχετικά με την έννοια της ειδικής ανάγκης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα, στην απόφασή του της 11ης Απριλίου 2013, στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-335/11 και C-337/11, ότι στην έννοια της ειδικής ανάγκης εμπίπτει επίσης παθολογική κατάσταση που προκαλείται από ασθένεια ιατρικώς διαγνωσθείσα ως ιάσιμη ή ανίατη εφόσον, αφενός, η ασθένεια αυτή έχει ως αποτέλεσμα μειονεκτικότητα, οφειλόμενη, ιδίως, σε πάθηση σωματική, διανοητική ή ψυχική, η οποία σε συνδυασμό με διάφορους περιορισμούς μπορεί να παρακωλύσει την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή του συγκεκριμένου ατόμου στον επαγγελματικό βίο σε ισότιμη βάση με τους υπόλοιπους εργαζόμενους και, αφετέρου, η μειονεκτικότητα αυτή είναι μακροχρόνια.
- 27 Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ως εδραιωμένη η αρχή ότι μπορεί να γίνει επίκληση των διατάξεων της εν λόγω Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας 2000/78, οπότε η οδηγία αυτή πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να ερμηνεύεται κατά τρόπο σύμφωνο προς την εν λόγω

Σύμβαση (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 10ης Φεβρουαρίου 2022, C-485/20, σκέψη 38· της 21ης Οκτωβρίου 2021, C-824/19, σκέψη 59· της 15ης Ιουλίου 2021, C-795/19, σκέψη 49).

- 28 Το άρθρο 2 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, το οποίο περιέχει τους σχετικούς ορισμούς για τους σκοπούς της εν λόγω Σύμβασης, ορίζει ότι «διακρίσεις βάσει της αναπηρίας» σημαίνει οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμό ή περιορισμό βάσει της αναπηρίας, [η] οποία έχει ως σκοπό ή επίπτωση να εμποδίσει ή να ακυρώσει την αναγνώριση, απόλαυση ή άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, ατομικό ή οποιοδήποτε άλλο τομέα. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένης και της άρνησης παροχής εύλογης προσαρμογής.
- 29 Συνεπώς, η επίμαχη Σύμβαση δεν φαίνεται να προσδίδει σημασία στη διάκριση μεταξύ άμεσων και έμμεσων διακρίσεων.
- 30 Συναφώς, επισημαίνεται ότι στην απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2022, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία αναγνώρισε, όσον αφορά την ιταλική έννομη τάξη, τις σοβαρές συνέπειες για τα άτομα με αναπηρία που λαμβάνουν φροντίδα οι οποίες απορρέουν από τη μη αναγνώριση του θεσμού του φροντιστή και αποτελεσματικών μέτρων κοινωνικής προστασίας υπέρ αυτών (όπως η παροχή κινήτρων, η πρόσβαση σε πόρους και στο συνταξιοδοτικό σύστημα, η ελαστικότητα των ωραρίων εργασίας και η εγγύτητα στον τόπο κατοικίας τους).
- 31 Επομένως, φαίνεται εύλογο να τεθεί το ερώτημα εάν η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, η οποία διαμορφώθηκε βάσει της οδηγίας 2000/78/EK και της απόφασης Coleman της 17ης Ιουλίου 2008 και η οποία δεν επιτρέπει στον οικογενειακό φροντιστή ανηλίκου με σοβαρή αναπηρία να τύχει προστασίας σε περίπτωση έμμεσης διάκρισης στον χώρο εργασίας λόγω της ανάγκης παροχής της απαραίτητης φροντίδας στο εν λόγω άτομο με αναπηρία, περιοριζομένης κάθε προστασίας στις περιπτώσεις άμεσης διάκρισης, λαμβάνει δεόντως υπόψη την εκ μέρους της Ένωσης κύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία –ιδίως το άρθρο 19, το άρθρο 23, το άρθρο 28, παράγραφος 2, στοιχείο γ', σε συνδυασμό με το άρθρο 5 της Σύμβασης αυτής–, σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να ερμηνεύεται, στο μέτρο του δυνατού, η οδηγία 2000/78/EK.
- 32 Εάν γίνει δεκτή η διασταλτική ερμηνεία της ρύθμισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία παρέχει στον οικογενειακό φροντιστή ανηλίκου με αναπηρία το δικαίωμα να ασκήσει ένδικο βοήθημα και κατά των έμμεσων διακρίσεων που υφίσταται στον χώρο εργασίας λόγω της φροντίδας που παρέχει στο εν λόγω άτομο με αναπηρία, είναι επίσης αναγκαίο να διευκρινιστεί εάν η προστασία που παρέχεται κατ' αυτόν τον τρόπο συνεπάγεται για τον εργοδότη του φροντιστή τη γένεση της υποχρέωσης να προβεί σε εύλογες προσαρμογές προκειμένου να διασφαλίσει, και

υπέρ εκείνου, την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι των λοιπών εργαζομένων, κατά τα προβλεπόμενα για τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες στο άρθρο 5 της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000.

- 33 Τέλος, σε περίπτωση που παρασχεθεί στον οικογενειακό φροντιστή ανηλίκου με αναπηρία το δικαίωμα να ασκήσει επίσης ένδικο βοήθημα κατά των έμμεσων διακρίσεων που υφίσταται στον χώρο εργασίας λόγω της φροντίδας που παρέχει στο εν λόγω άτομο με αναπηρία, θα πρέπει να οριστεί η έννοια του φροντιστή, η οποία είναι κρίσιμη για τους σκοπούς της εφαρμογής της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000.
- 34 Ειδικότερα, τίθεται το ερώτημα εάν ως φροντιστής νοείται κάθε πρόσωπο, είτε ανήκει στον οικογενειακό κύκλο είτε πρόκειται για de facto συμβιούντα, το οποίο φροντίζει σε οικιακό πλαίσιο, έστω και άτυπα, δωρεάν, σε σημαντικό βαθμό και σε αποκλειστική, συνεχή και μακροχρόνια βάση, άτομο το οποίο, λόγω της σοβαρής αναπηρίας από την οποία πάσχει, ουδόλως μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί κατά τη διενέργεια των πράξεων της καθημερινής ζωής, ή εάν, αντιθέτως, ο υπό εξέταση ορισμός του φροντιστή είναι ευρύτερος ή στενότερος.